

Az Oscar árnyékában

Szűk Balázs beszélgetése Meskó Zsolttal

2006-ban egy magyar kisjátékfilm jutott az Oscar-díj versenyében a legjobb tíz közé, de onnan már nem jutott a legjobb ötbe, mint Deák Kristóf idei kisfilmje. A 2006-os filmről és rendezőjéről Meskó Zsoltról ma már nem sokat tud a filmes közvélemény, pedig az akkor a siker küszöbén álló Fiúk a házból című kisjátékfilm megérdemelné a figyelmet.

– **A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1996-ban végeztél Zsombolyai János vezette első produceri osztályban. Ezek után hogyan kezdtél el mégis filmeket rendezni?**

– A produceri diplomafilmem, a *Morel fiú* című kisjátékfilmem volt, Kamarás Ivánnal, Darvas Ivánnal, Hajdú Szabolccsal a főszerepben, amelyet Xantus János rendezett. A filmforgatás során sokszor azt éreztem, hogy én másként csinálnám rendezői szempontból, de mivel ez egy produceri vizsga volt, nem is szerettem volna a kelleténél jobban beleszólni János munkájába. A film sikere és mozibemutatója után érlelődött meg bennem, hogy szívesen kipróbálnám önálló rendezői gondolataimat is, megnézve, azok hogyan működnek nagy vásznon. Így készült el a *Fehér alsó* című film Básti Julival, Hujber Ferencsel és Kamarás Ivánnal. Ami szintén mint kísérő kisjátékfilm nagy mozisikert aratott.

– **Hogy lehet azt mérni, hogy egy kísérő kisjátékfilm sikert arat?**

– Egyrészt beszédtemává vált, másrészt jók voltak a kritikák, harmadrészt pedig egy szép, személyes emlékem is kötődik ehhez a filmhez. Kíváncsi voltam, hogy a sok pozitív szakmai visszajelzés után hogyan fogadják az emberek a moziban a filmet. Ezért a bemutató után három héttel elmentem egy normál délutáni vetítésre a Puskin moziba. Senki nem tudta, hogy ott vagyok, beálltam az utolsó sor mögé – majdnem telt ház volt –, éreztem, hogy szereti a közönség a filmet. Jó helyen nevettek, jó helyen hördültek fel, és aztán a film végén megtörtént a csoda: egy hétköznap délutáni moziközönség elkezdett tapsolni... Ha jól emlékszem, valaki még be is kiabált egy Bravo!-t. Megrendítő élmény volt ezt alkotóként megélni.

– **A Fehér alsó előtt voltak már dokumentumfilmjeid: a *Félix* és a *Waterloo 1815–1995*. Ez utóbbi rövidfilmed hol lett felvéve?**

– A *Waterloo* egy dokumentumfilm a waterlooi csata ötvenkénti újra játszásáról, amelyet az egykori csatatéren, a mai Belgiumban forgattunk. Több ezer hagyományörző korabeli egyenruhákban, fegyverekkel 250 000 néző előtt „elevení-

ti” meg újra a csatát. Van bennem egy ilyen érdeklődés. Immár tíz éve rendezem a Nemzeti Vágtát, ott mindig álmodok egy ’48-as csatajelenetet. Magam is lovagolok, érdekelnek ezek a korszakok. Egy kosztümös, lovas történelmi film a nagy álmom, ha még filmezek valaha... A *Félix* pedig Lajkó Félix pályájának indulásáról szóló kisfilm. Én voltam az első magyarországi producere. Több évig dolgoztunk együtt, de aztán elváltak útjaink.

– **A *fiúk a házból* című filmben is nagy csata és tömegjelenetek vannak. Egyébként úgy érzékeltem, inkább intim tereket keresel (A Morel fiú – 1996, A fehér alsó – 2000, Somlói galuska – 2002. Szent Iván napja – 2002, bár itt a külső világ valóságos háborús övezet)**

– Van igazság ebben az állításban. A négy utóbbi idézett filmre mondta valaki, hogy a ’89-es rendszerváltás krónikái, de a *Szentiván napja* után, amelyben ismét Kamarás és Darvas Iván voltak a főszereplők, de szinte játszott benne a teljes hazai élmzőny: Mácsai Pál, Jordán Tamás, Básti Juli, Fullajtár Andrea, Szabó Győző, Pindroch Csaba, Hajdú Szabolcs és még sokan mások... abbamaradt a filmes pályafutásom. Mondhatnám: az enyém egy klasszikusan félbemaradt életmű, három nagyon erős kisjátékfilmmel: *Fiúk a házból*, *Somlói galuska*, *Fehér alsó* és egy elsőfilmes nagyjátékfilm-kísérlettel. A magyar filmszakma mindig belterjes volt abból a szempontból, hogy ha az első filmed sikeresnek ítéltetett a szakma által, akkor utána automatikusan kaptad a pénzt a következő filmjeidre. S akárhány szörnyű, rossz filmet csinálhattál, úgy voltál elkönnyelve, mint annak az első jó filmnek a készítője. Ha az első filmedet fenntartásokkal fogadta a szakma, akkor nehéz volt a továbblépés. Számomra tankönyvi eset volt, ahogy a *Szentiván napját* bemutató Filmszemle végén a zsűri elnöke értékelte az összes produkciót egy-két mondattal, egyetlen filmet kivéve, az enyémet... gondoltam elfelejtette. Aztán a *Filmvilágban* megjelent ugyanez az elemzés, már bővebben a Szemle után. Ebből is kimaradt a *Szentiván napja*... A pletykák szerint állítólag nem is látta a filmet. A neves esztétát utána így hívtam magamban: A Hiteltelenség Esztétája. Itt már elkezdődött furcsa viszonyom a magyar filmgyártással.

– **Terveztél egy Petőfi-filmet is, „amely emberközelségre hozta volna” a költőt. Hajdu Szabolcs egy debreceni anketon említette, hogy szeretne egy személyes fikciót készíteni a mítosszá növelt emberről.**

– A Petőfi-film előkészítésére nyertünk támogatást. Akkor hoztam össze mint producer a korábban együtt nem dolgozó Hajdú Szabolcsot és Nagy Andrást. Ki is mentek Erdélybe anyagot gyűjteni, aztán nem lett belőle semmi, több ok miatt... de ez egy hosszú történet... ők szerencsére egymásra találtak ...sok jó film lett a gyümölcse... de már nélkülem. Közben még leforgattam egy kisjátékfilmet a *Somlói galuskát* Nagy Ervinnel, Csányi Sándorral, Pokorny Liával, Fekete Ernővel, Kamarás Ivánnal a főszerepben. Ez egy minimusical volt. Énekelnek, táncolnak

benne, és egy keserédes szerelemről szól. Szinte olyan, mint egy magyar *Kaliforniai Álom* tizenvalahány évvel ezelőttről. Érdemes lenne most újra bemutatni.

– **Milyenek kisfilmjeid és egyetlen nagyjátékfilmed világa, stílusa? Milyen szerkezetekben gondolkodsz?**

– Színészközpontú vagyok, mindig szerettem a '60-as, '70-es évek magyar filmjeit, ahol a legkisebb szerepekben is nagy nevek játszottak. Én is erre törekedtem minden filmemben. De nagy hangsúlyt fektettem az egységes látványvilágra is, így a díszlet, a jelmez, a kellékek harmóniájára. Egyfajta novellisztikus történetmesélési hajlam felfedezhető alkotásaimban, lineáris vonalvezetés, tiszta drámai szerkezet. A filmjeimben eddig idáig jutottam csak. A színdarabjaimban, színházi rendezéseimben ezt a dramaturgiai repertoárt már bővíteni tudtam... Bacsó Péter szavaira máig emlékszem: „Amit az első nagyjátékfilmben úgy érzed, hogy nem tudtál megoldani, azt majd a következőben megcsinálod...” mondta mindezt 30-40 nagyjátékfilmmel a háta mögött, csak azóta átalakult a filmgyártási szisztéma is. Nem volt szükségszerű, hogy az első filmet kövesse több, főleg ha a rendező, azaz én sem akartam, hogy kövesse.

– **A 16 perces *A fiúk a házból* (2006) rövidjátékfilmed személyes vagy talált történet?**

– 1956 sokáig titok volt előttem, mint minden szocializmusban felnőtt gyerek előtt. A családban nem beszéltek róla, de azért valamit sejteni lehetett, valami nagy elhallgatott dologról van szó. Aztán a rendszerváltás körül hirtelen kiderült, hogy a nagyapám is '56-os volt. Három évet kapott, aztán amnesztiával korábban szabadult. Édesapám Amerikába akart kimenni 15 évesen, de aztán egy jugoszláv menekülttáborban megbetegedett, és hazajött.

Nagyapámtól hallottam először azt a kifejezést – amit azóta sem soha – 1956-ról, hogy ez testvérháború volt. Magyarok a magyarok ellen. És hogy bár csodálatosak voltak azok az '56-os napok, de ettől mégis valahogy keserűség volt benne. Nem is a börtönévei miatt, hanem emiatt a testvérháború miatt.

Mint lelkes álmodozót sokszor elragadott a képzeletem, hogy 1956-ban én is biztosan harcoltam volna egyetemista forradalmárként. Aztán később, amikor elkezdtem foglalkozni a témával, megdöbbentett egy egyszerű számomat, hogy mindkét oldalon, azaz a forradalmárok és a hivatalos magyar államot védők oldalán elesett harcosok, katonák átlagéletkora 21-22 év.

Befészkelte magát az agyamba az a gondolat, egyáltalán nem egyértelmű, hogy ennyi idősen forradalmár lettem volna-e, vagy éppen a másik oldalon besorozott kiskatona. Ez a két kép, a testvérháború képe és a huszonevévesen ki tudja melyik oldalra kerülsz látomása volt a film ihletője.

– **A filmben nem beszélnek?**

– Az, hogy formailag ez egy szavak nélkül játszódó film legyen, az a gondolat,

nem tudom, honnan jött, de beleszerettem, és megpróbáltuk végigvinni a történeten.

Igen, ez egy némafilm, azaz egy olyan film, ahol a szereplők nem beszélnek, kizárólag zörejek, zajok, a környezet hangjai hallatszanak. Ez a kihívás izgatott, és valahogy volt egy olyan érzésem is, hogy már agyon van beszélve a filmekben ez a téma. Erősebb, ha csak a képek beszélnek. Ez mégiscsak film, nem színdarab. Ez számomra is tanulságos önkorlátozás volt, mert a korábbi és későbbi filmjeimben nagy súlyt helyeztem a nyelvi közeg megteremtésére, itt pedig ezt a mankót el kellett dobnom. A film két gyerekkora óta barátságban álló fiú története, akik egy házban laknak, egy lányba szerelmesek. Az egyik a forradalom napjaiban egyetemista, a másik besorozott kiskatona az ÁVH-nál, s egy napon a barikád két szembenálló oldalán találják egymást. Mindezt a történetet egy kisfiú szemszögéből is látjuk, aki tanúja lesz a harci eseményeknek.

– **A kisfiú filmvégi futása az üres városon keresztül meghatározó jelenet?**

– A futásnál maximum tudat alatt, akkor ez így mint példa nem volt a fejemben. A gyerek víziója a két fiúról izgatott, hogyan jelenhet meg trükk nélkül, s ehhez jött a futás gondolata s a folyamatos kameramozgással megoldott látomás. Amikor ez összejött, nagy boldogság volt a stábben. Rengeteg ember nagyon precíz egymásra figyelő összmunkája volt. Ott olyan olcsófilmese módszerekkel nagy bravúrnak gondoltuk... nem tudom, külső szemmel mit ad... ott még a zene a nagy találmány. Verdi *A végzet hatalmából* a kórus („La vergine degli angeli!”). Korábról ismertem, s amikor a zenét kerestem, egyből ez volt ide a megoldás, kétség nélkül, mintha ide írták volna. Egyébként ez egy erősen zenei film: elhangzik benne az *Egmont nyitány* fő motívuma, önállóan és a Himnusszal összemósódva, de ott van a film eleji készülődés idillben egy korabeli sláger, korszak-millő (Friesz Károly – Szécsén Mihály: *Hófehér gyöngyvirág*).

– **Az ’56-os tematikában hatott-e rád a *Philemon és Baucis* (1975) Makk Károly kisjátékfilmje intimitásában, akusztikus finomságaiban?**

– Makk Károly nem gondoltam. A futásra egyébként Fábri Zoltán, aki tanárom is volt a főiskolán, *Ötödik pecsétje* hatott... amikor a kihalt utcákon robbannak s összedőlnek a házak... a kihalt autók, gyalogosok nélküli utcák irtózatossá ereje. Elveszve egyedül a városban... ez bennem volt mindig, mint saját énképem is, persze a kisfiú is én vagyok s a két barát is, aki álmában velem fut.

– **Említetted, hogy a forgatás egyes pillanatai szinte a csodák közé sorolandók.**

– A film nagyrészt saját finanszírozásból készült, „gerilla” körülmények között. Gimnazista ingyen statisztákkal, kevés pénzért vállaló színész barátokkal, de a stáb profi volt. Vannak benne Budapest történelmi jelentőségű jelenetek, pl. a kisfiú nagy futása a végén, mert a Leonardo utcát, ahol fut, azóta szinte teljes egészében lebom-

tották. A Pártház épületét a Ludovika Akadémia épülete játszotta az Orczy téren. A forradalmi tömeg nagyrészt a Vörösmarty-gimnázium dráma tagozatos diákjai közül került ki, akik önkéntes alapon vállalták a feladatot. Mivel kis költségvetésű film volt, ezért a harci jelenetek is olcsó megoldásokkal készültek, de szerencsére ez a vásznon nem látszik. A két fiú futása a film elején, amikor még kisfiúk, az utólag került a filmbe, Schultze Éva dramaturgia tanárnőm javaslatára. Ezzel érzékeltetve, hogy a három ember barátsága egészen gyerekkoruktól ered, így sokkal erősebb és drámaibb a szembeállításuk a film végén. Nagyon izgultam, hogy honnan találunk két olyan gyereket, akik hasonlítanak a főhősökre. Általános iskolákból toboroztunk hasonló korú gyerekeket. Angyali közreműködésnek gondoltam, és a stábbal együtt leesett állal néztük, amikor a válogatásra belépő első két gyerek teljes hasonlóságot mutatott az idősebb karakterekkel. Utána még illedelmességből megnéztük az összes többi gyereket is, de az első két fiú került a filmbe.

– **A film a természetes amatőrség és túéles profizmus nagyon szép elegeye.**

– A két főszereplő akkor végezte el a főiskolát. Tóth Attila (Egyetemista) és Kasvinszky Attila (Katona) Direkt két ismeretlen arcot kerestem. A két női alak, a Lány (Török-Illyés Orsolya) és a Szabadságharcos lány (Bacsó Tünde) Hajdu Szabolcs karakteres színésznői. Balkai Gézának, ha jól tudom, ez volt az utolsó filmje. Ekkor már nem nagyon hívták sehova, de én mindig nagyon szerettem volna vele együtt dolgozni. A világot bejáró operatőr Szaladják István (*Madár-szabadító, felhő, szél; Aranymadár, Favágók; Maraton, Zárás, Winnetou, Az élet ereje, Tamara*), a vágó, Politzer Péter (*Gránátok, Csendes éj*) és Pataki Éva újból nagyon szép munkát végeztek.

– **2017-ben újból egy magyar rövidjátékfilm került be a nagyok játszóterére az öt legjobb élszereplős rövidfilm közé, Deák Kristóf *Mindenki* című remeklése. De a tídről mintha a szakma és a közönség is megfeledkezett volna: pedig 2006-ban a *Fiúk a házban* bejutott a világ 10 legjobb kisjátékfilmje közé.**

– Az Oscar-díj furcsa történet. Gyerekkoromban stasztáltam a *Mephisto* című filmben, mint Hitler-jugend és azt a jelenetet egy különleges utcában vettük fel, ami bevésődött az emlékezetembe. Később mindig kerestem a városban ezt az utcát, de nem tudtam a nevét, így soha nem találtam meg. Főiskolás koromban végre ráleltem, és még mindig nagyon tetszett. Megfogadtam, hogy ha egyszer filmet forgatok, akkor ebben az utcában is lesz egy jelenet.

A *Fiúk a házbnál* jött el az idő, hogy ide jöjjünk forgatni. A kisfiú futásának első része lett ebben a *mephistós* utcában felvéve. Amikor ezt a történetet ott meséltem a stábnak, akkor idős fővilágosítónk, Marton István mondta, hogy ő is emlékszik rá. Elkerekedett a szemem. Mondta, hogy ő volt a fővilágosítója a *Mephistónak* is. Vicesen megjegyeztük, készül a következő Oscar-díjas film...

Ez a gondolat befészkelődött a fejembe, és nem hagyott nyugodni. Később meséltem viccesen erről Sándor Pálnak, aki összehozott egy amerikai–magyar producerrel, Hámori Andrással, aki megnézte a filmet, és azt mondta, hogy ebben benne van az Oscar, próbáljuk meg.

Amerikában bemutatták moziban, így nevezhetővé vált a versenyre. Az első körben több száz film van, abból kiválasztanak ötvenet, abból tízet és abból ötöt. Mi eljutottunk a legjobb tízbe. Innen a történet úgy folytatódik, hogy az Akadémia kisfilmes szavazótagságának három vetítést tartanak, New Yorkban, Los Angelesben és San Franciscóban, ahol levetítik a tíz filmet. Hámori András képviselője minden egyes vetítésen ott volt, és mindig hívtak utána, hogy most három filmnek tapsoltak, most négynek, most ötnek, és mi mindig benne voltunk.

Hámori András nagyon lelkes volt, de mint később kiderült, rutintalanok voltunk ebben az Oscar-versenyben. Utólag visszanezve két szakmai hibát követtünk el, mondták aztán a szakértők. Az egyik az, hogy egy évet kellett volna várni, mert mi 2005-ben nevezünk be a 2006-os díjátadóra, és ekkor még előtte voltunk az 50. évfordulós ünnepségeknek, ami akkor Amerikában is jelentős volt. Ha egy évvel később kerül be a film, akkor a magyar forradalom témája már mindenkinek ismerős lett volna. Másrészt pedig nem kerestünk meg egy amerikai forgalmazót.

Utólag kiderült, hogy nem csak a nagy, de a kisfilmek között is nagyon fontos szerepe van a helyi forgalmazónak. Volt pl. olyan forgalmazó cég, amelyiknek minden évben volt kisfilmje az Oscaron, és így jól tudott lobbizni az Akadémia tagjainál. Utólag nézve, amerikai forgalmazó nélkül nem volt sok esélyünk. Így viaszként maradtak olyanok, mint egy akadémiai tag levele, hogy nagyon sajnálja, hogy a film nem került be a legjobb öt közé, mert szerinte ez volt a legjobb.

– **Miért hagytad abba a filmezést?**

– Nekem ez fordulópontot jelentett a filmes életemben, mert utólag látva, a rosszul értelmezett egocentrikus hozzáállásom miatt talán megsértődtem a Világra, vagy valami hasonló, de minden esetre elhatároztam, hogy én itt befejezem a filmezést, mert hiába csinállok bármit, úgysem érti meg senki. Így a *Fiúk a házból* azóta sem került bemutatásra sem moziban, sem a televízióban Magyarországon. Ez az én döntésem volt. Mindig vártam a megfelelő időpontot, de úgy éreztem, az soha nem jött el... Amikor először megnéztem nagy vásznon, akkor azt hittem – ez is még a hiúság része – hogy a végén a kisfiú futása a magyar filmtörténet emblematikus epizódja lesz... így hogy nem látta senki, már nem sok esélyt adok neki, hogy az legyen...

Előtte még egy hibát elkövettem, hogy mivel nem volt pénzem a befejezésre, félkész állapotban beneveztem a Filmszemlére. Mint később a zsűrielnök tájékoztatott, így is ennek a filmnek akarta adni a fődíjat, de egy zsűritag azt mondta, hogy akkor ő kivonul a zsűri munkájából, mert ő semmilyen díjat nem adna ennek

a filmnek. Így aztán mivel annak idején csak egy kisfilmes díj volt, nem kaptam semmit.

Fájó pillanat volt, hogy amikor beültem a film vetítésére a moziba, akkor a telt-házás teremben már csak a zsűrinek fenntartott sorban volt hely, így volt szerencsém átélni, hogy az említett, tiltakozó zsűritag már a film főcíménél felállt, és a film végéig vissza sem jött, így az akkori gyakorlat szerint csak az előre leadott VHS-en láthatta a filmet. Na, az ilyenektől és az ehhez hasonlóktól ment el a kedvem a magyar filmgyártásban való részvételtől. De hát ezek már csak az én személyes, rossz emlékeim, sérelmeim. Ma már látom, hogy az én hozzáállásom sem volt a legmegfelelőbb.

Arra büszke vagyok, hogy a filmben vannak olyan jelenetek, beállítások, amelyek sehol máshol nem láthatók magyar filmekben, se '56-os témájúban, se másban. De természetesen vannak benne még iskolás hangulatú megközelítések, amelyeket ma már másképp csinálnék. A film az első változatban ott fejeződött be, ahol a kisfiú összefut a lánnyal. Az amerikai producer kérésére került bele az utolsó képsor, amit az első változathoz kihagytunk.

– **Ha nincs filmrendezés, akkor marad a producérség? Esetleg a színpad kísérletezés, társulatszervezés, színigazgatás, bábszínház, mint régebben?**

– Az elmúlt években színházzal és zenés produkciók létrehozásával foglalkoztam. Pl. az Experidance Táncársulat számára nyolc előadásnak voltam az írója, társrendezője, rendezője. Ezeket több százezer néző látta. Rendeztem musicaleket, showprogramokat az Arénában, koncerteket, gálaesteket az Operaházban, a Müpában. Írtam egy-két regényt, szóval köszönöm, megvagyok. Van egy-két olyan előadás, amelyre nagyon büszke vagyok, pl. a *Szerelmem Sárdy* című monodrámája, amit túl a 100. előadáson általában álló tapssal honorál a közönség, és ez egyrészt Derzsi György színész-énekes munkájának szól, de mindig jó érzéssel tölt el, amikor felhív egy-egy előadás után, hogy ma megint végignevette, végigsírta a közönség az előadást.